

Virginie Loveling (1836-1923), leven en werk van een vrijzinnige Vlaamse schrijfster uit de Gentse bourgeoisie.

Honderd jaar geleden stierf Virginie Loveling (1836-1923), schrijfster van gedichten (met haar oudere zuster Rosalie (1834-1875)), novellen, romans, essays en enkele dagboeken, waaronder haar *In Oorlogsnood*, dat in 2014 opgenomen werd in de Topstukkenlijst van de Vlaamse Gemeenschap. Het GIVE-topstukken project, dat loopt tot eind 2023, zal nu (met fondsen van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling EFRO en de Vlaamse regering) de 1882 stukjes papier en bijhorende krantenknipsels van dit topstuk digitaliseren. Lovelings werk heeft de tand des tijds doorstaan, zeker als het kan gelezen worden in moderne spelling. J.A. Goris (Marnix Gijsen) schreef over haar: *zeer onbevangen en kordaat heeft ze het landelijke en provinciale leven geschetst. Ze observeert uitstekend en schrijft een kloeke taal. Haar visie op de wereld en de mensen is mannelijker dan die van Conscience.*

1- INLEIDING

Loveling schaarde zich achter de banier van het vrijzinnig liberalisme, klaagde de klerikale invloed aan op zowel het dorpsleven als het staatsbestel, maar pleitte voor een tolerantie die een samenleven van gelovigen en liberalen mogelijk zou maken. Veroordeeld door een groot deel van katholiek Vlaanderen, plaatsten de Vlaamse liberalen haar op een voetstuk. Toen ze in 1912 een grote erehulde kreeg in Gent waren de plooiën nog altijd niet glad gestreken en haar omstreden twee boeken over de eerste Schoolstrijd (1878-1884) werden doodgezwegen op die plechtigheid.

Opgegroeid in een liberaal-Franstalige omgeving, en toch, o ironie, bekend geworden voor haar romans en novellen in beschaafd Vlaams (niet in het ABN, dat was toen nog niet aan de orde). Als perfect tweetalige bleef ze ijveren voor die Vlaamse taal, maar stond ze afkerig van het extreem flamingantisme, zoals ook blijkt uit het dagboek dat ze tijdens de eerste Wereldoorlog bijhield, en waarin ze verslag uitbracht over de activistische eisen voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit. Daarnaast schreef zij tussen 1894 en 1903 talrijke bijdragen over Vlaamse folklore voor het tijdschrift *Volkskunde*.

Virginie Loveling woonde in het Oost-Vlaamse Nevele met Rosalie en haar moeder, tot die laatste stierf in 1879. Daarna leefde ze in Gent en werd een

economisch onafhankelijke, geletterde vrouw, met een druk sociaal leven, maar ze bleef ongehuwd.

Haar oeuvre is te omvangrijk om het in detail te behandelen (Ludo Stijnen heeft zich in 1997 voortreffelijk van deze taak gekweten in zijn *Rosalie en Virginie, Leven en werk van de gezusters Loveling*). Kenmerkend voor haar romans is de psychologische tekening van de vrouwelijke (meestal welgestelde) hoofdpersonages in relatie tot hun Vlaamse provinciale achtergrond. Karel Van de Woestijne (1882-1929) (in zijn jeugd vooral een bewonderaar van de poëzie van de zussen) schreef in zijn *in memoriam* over 'de kracht van haar analytische zin die haar werk grote psychologische diepgang gaf'. Loveling bleef heel discreet over haar persoonlijk leven en vernietigde bovendien in de loop hiervan een deel van haar correspondentie.

Dit artikel geeft een korte biografische schets en focust op twee van haar werken, nl. het omstreden *Sophie* (uit 1885) gesitueerd tijdens de Eerste Schoolstrijd, en haar *Oorlogsdagboeken (In Oorlogsnood)* geschreven tijdens WO1) met speciale aandacht voor haar visie op de activistische eis voor de vervlaamsing van de Gentse Universiteit. (Over haar andere romans zie Portulaan nr.154)

2- EEN KORTE BIOGRAFIE

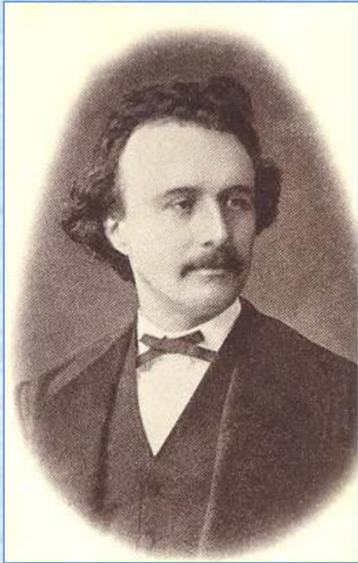
Zoals Virginie Loveling zelf schreef in een korte autobiografie in 1895, waren veel leden van haar familie schrijvers. Haar oudste halfbroer August Fredericq (uit het eerste huwelijk van haar moeder met Jacques Fredericq) stond aan het hoofd van een Frans geneeskundig tijdschrift en halfbroer César Fredericq schreef boeken in het Frans en het Nederlands over plantkunde en gezondheidsleer. Césars beide zonen, Paul en Léon Fredericq publiceerden over geschiedenis en wetenschap. De zoon van haar halfzuster Sophie Fredericq was Julius Mac Leod, bekend voor zijn werken over natuurkunde en kruidkunde. Meest bekend familielid is vandaag ongetwijfeld de schrijver Cyriel Buysse (1859-1932), de zoon van Virginie's oudste zuster Pauline Loveling (1832-1909) met Louis Buysse, industrieel en eigenaar van een chicoreifabriek in Nevele.

Vader Herman-Anton Loveling (1806-1846) kwam uit het Duitse Papenburg. Hij had nagenoeg al de voornaamste talen van Europa grondig bestudeerd en hij leerde de jonge Rosalie en Virginie Hoogduits lezen. De twee zusjes erfden zijn talenknobbel en toen ze wat ouder waren leerden ze ook Engels, Italiaans, Spaans en de Scandinavische talen. Als ze onder hun tweetjes waren, spraken ze altijd een vreemde taal, elke dag een andere, en na het avondmaal 'veroorloofden' zij zich de weelde van Vlaams te spreken.

Moeder Marie Comparé was de enige dochter van bemiddelde Franse ouders die tal van eigendommen bezaten in de streek van Nevele. Het was ook in dat Oost-Vlaamse Nevele (sinds 2019 een fusiegemeente van Deinze) dat Virginie haar eerste

tien levensjaren doorbracht, tot de zelfmoord van haar vader. Daarna brachten zij en Rosalie een tiental jaren in Gent door, bij halfbroer César Fredericq. Zijn woning was in die jaren een centrum van intellectueel verkeer met uitgesproken liberale en antiklerikale strekking. Na het huwelijk van César met Mathilde Huet gingen de twee zussen opnieuw naar Nevele (moeder was al eerder met Pauline teruggekeerd). In 1870 trokken Virginie met haar twee jaar oudere zus Rosalie voor het eerst literaire aandacht met hun *Gedichten*, verschenen in Groningen door bemiddeling van de onderwijzer en pedagoog L. Leopold. Het zijn geen persoonlijke ontboezemingen (nergens wordt de ik-vorm gebruikt) maar dikwijls eenvoudige stukjes over een

voorval of anekdote, vaak met een verrassende, sentimentele pointe. De dood is een centraal thema in veel van deze gedichten. Rosalies *Het Geschenk* is er een typisch voorbeeld van. In deze periode hadden ze ook uitgebreid contact met hun leeftijdsgenoot, de jonggestorven Lierse liberale flamingant, schrijver van *Ernest Staas advocaat* Anton Bergmann (1835-1874). In 1874 volgde een eerste bundel met *Novellen* van de twee zussen en na de dood van Rosalie een jaar later, zou Virginie zich vooral toeleggen op het schrijven van realistische romans.

Ze woonde in Nevele tot bij de dood van haar moeder in 1879. Toen ruilde ze ook haar Duitse nationaliteit in voor de Belgische en trok andermaal naar Gent waar ze nog meer dan veertig jaar woonde en haar bekendste werken schreef.

3- DE EERSTE SCHOOLSTRIJD

Virginie Loveling nam als vrijzinnige stelling in het ideologische debat dat de maatschappij van die tijd beroerde, namelijk de eerste Schoolstrijd (1878-1884). Na de Belgische onafhankelijkheid van 1830 kreeg het officieel onderwijs in België een overwegend katholiek karakter, omdat in 1842 elke gemeente bij wet verplicht werd een lagere school op te richten, waarbij het vrij (i.e. het katholiek) onderwijs deze functie op zich mocht nemen indien er geen officiële (i.e. door de Belgische staat gefinancierde) gemeenteschool bestond. In 1879 kwam er op initiatief van de liberale (vrijmetselaars) regering van Frère-Orban een nieuwe wet op het lager onderwijs. Voortaan moest iedere gemeente ten minste één officiële school onderhouden en mochten ze geen vrije scholen meer subsidiëren. Verder moesten onderwijzers in de gemeentescholen een diploma van een rijksnormaalschool bezitten en godsdienstonderwijs mocht uitsluitend nog buiten de lessen worden gegeven. De katholieke kerk begon een succesvol (door de Paus gesteund) tegenoffensief, en tussen 1878 en december 1880 groeide het leerlingenaantal in de vrije scholen van 13,1 % tot 63,5 %. In 1884 verloren de liberalen de verkiezingen en de katholieke meerderheid herstelde nagenoeg de toestand van 1842.

Jaren voor deze eerste Schoolstrijd echt uitbrak, waren katholieken en liberalen al in een politieke machtsstrijd verwickeld, niet zozeer op het platteland maar wel in de grote steden. Het was de achtergrond van Lovelings *In onze Vlaamse gewesten. Politieke schetsen* gepubliceerd in 1877 aanvankelijk onder het pseudoniem W.G.E. Walter. Loveling was liberaal-katholiek opgevoed maar door de contacten met o.m. François Huet (Frans buitengewoon hoogleraar in de Wijsbegeerte aan de Universiteit van Gent en voortrekker van een christelijk socialisme) in het liberale milieu van César Fredericq en diens zoon Paul keerde ze zich openlijk tegen het ultramontaans fanatisme, wat duidelijk bleek uit dit eerste werk. Het trok de aandacht van liberale antiklerikalen en in 1881 werd ze al gevierd in de Antwerpse loge *Les Elèves de Themis*. In 1882 werd het boek *In onze Vlaamse gewesten* heruitgegeven door het vrijzinnige Willemsfonds, deze keer onder haar eigen naam en werd ze andermaal gehuldigd. De bekende liberaal-flamingant en kunstcriticus Max Roosees hield de ererede en haar neef Paul sprak het dankwoord uit, op dat ogenblik 'paste het nog niet voor een dame' om in het publiek te spreken. Met die neef Paul (1850-1920) zou ze tot zijn dood een uitgebreide correspondentie voeren (zie ook nog verder).

4- SOPHIE (1885)

En jaar na de verkiezingsnederlaag van de liberalen publiceert Loveling in 1885 dan *Sophie*, een roman in drie delen over de geloofscrisis van een aanvankelijk heel gelovige jonge vrouw, met in het tweede deel opnieuw het thema van de eerste Schoolstrijd. De roman verhaalt hoe die strijd op het Vlaamse platteland werd beleefd. Het is een aanklacht tegen de macht van de clerus en zijn verstikkende greep op het dagelijkse dorpsleven en het onderwijs. In het fictief dorp Zompelgem wordt Sophie geconfronteerd met een aantal persoonlijke drama's.

Het boek begint met het overlijden van haar moeder en de hierop volgende zenuwcrisis van haar zuster. Om de familie te helpen zullen ze een 'nonneke' 'zuster Blondine' laten komen, die langzaam Sophie's oorspronkelijk liberale schoonbroer, de brouwer Jozef Monteine mee in het 'kamp' van de katholieken sleurt. Sophie is ongehuwd, ze heeft vroeger wel op het punt gestaan om te trouwen, maar haar 'fiancé' Eduard Tingels had een drankprobleem... Hij zal uiteindelijk in een dronken bui in de gracht belanden en verdrinken

De oude dorpsonderwijzer Ottevaere, gevierd persoon in het dorp, weigert zich aan de kant van de 'vrije' scholen te plaatsen, volgt de liberale schoolwet en blijft trouw aan de overheid die hem altijd zijn wedde heeft betaald. Dat wordt hem niet in dank afgenomen, de 'door de pastoor opgestookte' dorpingen sturen hun kinderen nu allemaal naar de nieuwe 'vrije' school. Ottevaere zal uit het dorp vertrekken en langzaam wegwijnen, maar Sophie blijft hem steunen tot het bittere einde. Er is ook de progressieve priester Angelman, die haar, al bij het begin van het boek, duidelijk maakt dat de kerk veranderd is: de voorbeeldrol die zij zou moeten vervullen is vervangen door een eigen politieke agenda met macht en controle als doel op zich. Angelman verlaat het dorp en reist naar Amerika. Hij

zal wel terug zijn om Ottevaere de laatste sacramenten toe te kunnen dienen, die de dorpspastoor hem geweigerd heeft.

Later komt de jongere broer van Angelman naar Zompelgem en neemt de plaats van Ottevaere in als dorpsonderwijzer. Met de hulp van Haantjes, liberaal schepen in het dorp en wijnhandelaar, zal de gemeenteschool toch geleidelijk opnieuw leerlingen aantrekken (met dezelfde 'materiële' chantage die ook de katholieken hebben gebruikt). Sophie wordt onderwijzeres in de meisjesschool en huwt met de jonge Angelman. Een kerkelijk huwelijk wordt hen niet gegund, maar de geloofscrisis die Sophie heeft doorgemaakt zal haar louteren. Ze zweert haar geloof niet af maar stelt zich de vraag *wat blijft ons over?*

... Hij (de jonge Angelman) richtte zich op in heel de lengte van zijn krachtige gestalte: een beeld van eigenwaarde en zelfberusting stond hij daar, - en met bezieling op het gelaat, het eerlijk oog ten hemel en de wijsvinger opgestoken- "wat ons overblijft tot leidraad en tot steun, nadat wij aan de belijdenis van onze kindsheid en onze jeugd verzaakt hebben"- sprak hij met overtuiging- "de voorschriften van ons geweten en de leerstelsels van het evangelie..."

In 1886 schreef Busken Huet (1826-1886) een grappige, eerder sarcastische recensie over *Sophie* (in aangepaste spelling).

Zij geeft ons een meesterlijke en schoolmeesterlijke Vlaamse dorpsvertelling, waarin Vlaamse liberalen en Vlaamse klerikalen elkander om strijd het leven verbitteren, - onder voorwendsel dat het de enen zowel als de anderen om het palladium der mensheid te doen is, en er van beide zijden gevochten wordt voor een meer dan nationale, voor een heilige en eeuwige zaak.

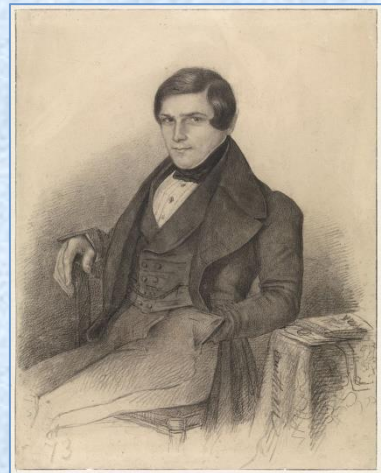
Wanneer in de midden-eeuwen de poorters van een Vlaamse stad te veld trokken tegen de poorters van een andere, Brugge tegen Gent, Gent tegen Iperen, dan verbrijzelden zij elkander de schedel met een eigenaardig wapen. 'Goedendag' noemden zij, met hartstochtelijke ironie, die vreselijke knots. Werkelijk bleef er, wanneer een Vlaamse wever of een Vlaamse slachter, kerel met daden in de vuisten, dit neo-herculisch voorwerp zwaaide en gij het ongeluk hadt er door getroffen te worden, niet veel anders voor u over dan het leven te groeten en het tijdelijke te zegenen. Het was met u gedaan.

De tegenwoordige Vlamingen hebben den goedendag naar hun muzeums van vaderlandse oudheden gebannen, maar nog altijd haten zij elkander met dezelfde opgewekte en levenslustige haat.

In de grote steden bemerkt men dit niet zozeer. Een metropolis als Gent zou in onze dagen niet kunnen bestaan, zoo de mensen er niet althans hun best deden elkander een weinig te verdragen. ...Op de dorpen in Gents omstreken, waar het verhaal van juffrouw Loveling opgezet en afgesponnen wordt, gaat het anders toe. Dat Zompelgem, puisqu'il faut l'appeler par son nom, dat Zompelgem is een vreselijk oord, en gij moogt van geluk spreken er niet geboren te zijn, of niet gedoemd er uwe zaken te hebben, of er uw leven te moeten doorbrengen

In *Een soirée bij Busken Huet en een receptie bij Victor Hugo*, verschenen in *Groot Nederland* in 1908, herinnerde Loveling zich later met grote dankbaarheid een avond in 1885 (Loveling had Huet eerder dat jaar een exemplaar van *Sophie* toegestuurd) toen ze uitgenodigd was bij deze Nederlandse omstreden ex-predikant/literatuurcriticus, die in vrijwillige ballingschap in Parijs leefde (over haar ontvangst bij Victor Hugo zwijgen we beter...).

In haar roman *De Twistappel*, verschenen in Antwerpen bij De Nederlandsche Boekhandel in 1904, zal Loveling nog eens terugkomen op de strijd tussen vrijzinnigen en fanatiek katholieken. Het is duidelijk dat zij nog altijd een antwoord zocht voor haar metafysische twijfel. Het vrijzinnige hoofdpersonage Mathys (alter ego van Loveling) blijft op het einde van de roman toch achter met de twijfel, *misschien bestaat er toch een schepper en een God*. En hij vraagt zich af: *'Indien het eens waarheid was, dat de wetenschap faalt, dat de mens een hogere bestemming heeft dan deze van geboren worden, van genieten, lijden en vergaan?'*

Over Loveling schreef D. Vanacker: *ze zocht haar toevlucht eerst in een rationalistisch spiritualisme, zag wellicht even het liberaal protestantisme als alternatief, maar evolueerde ten slotte naar een twijfelend en verdraagzaam agnosticisme. Vrijzinnig en antiklerikaal zou ze steeds blijven. Daarvan getuigde haar testament, waaruit bleek dat het haar grootste zorg was NIET op haar sterfbed door een priester verrast te worden.*

5- IN OORLOGSNOOD (1914-1918).

Gedurende de Eerste Wereldoorlog hield Loveling een dagboek bij. Ze schreef het op kleine, losse blaadjes, die ze angstvallig overal verborgen hield, want ze riskeerde haar leven indien de Duitse bezetter die nota's zou vinden. Na de oorlog verzamelde en klasseerde ze al deze gedateerde aantekeningen (winter 1916-17 en maart '18 ontbreken) in een groene doos, die vandaag in de Gentse Universiteitsbibliotheek wordt bewaard. Het zou tot 1920 duren vooraleer ze alles geordend had. Ze correspondeerde hierover met E. De Bom en stuurde hem een deel van de tekst. De eerste maanden van het dagboek verschenen in het katholieke *DW&B* en het liberale *De Vlaamsche Gids*, maar de integrale versie verscheen pas voor het eerst (in digitale vorm op de DBNL) en in een ingekorte verkorte vorm in 2005 bij Meulenhoff/Manteau. O.m. haar reis naar Duitsland (Lovelings familie kwam uit de streek van Hannover) werd niet in de gedrukte versie opgenomen. Af en toe

vermeldt ze wel het bezoek van een Duitse neef. Ondanks de miserie veroorzaakt door de Duitse bezetter, blijft zij het onderscheid maken tussen de politiekers die de oorlog hebben uitgelokt en verder zetten, en de jongemannen (Duits en Belgisch) die als kanonnenvlees naar het front worden gestuurd.

Ze legt veel nadruk op de materiële problemen, veroorzaakt door de Duitse bezetter die paarden, vee, auto's karren en later al het koper opeist en ook de voedselbevoorrading controleert. Het resultaat was het ontstaan van een zwarte markt, waar de welgestelden aan woekerprijzen alles konden kopen (van zich verrijkende boeren), terwijl de stad Gent soepbedeling moest organiseren voor de armen. Op 11 april 1916 schrijft ze: *Ik vraag mij af, of wij nog een helder begrip hebben van goed of kwaad; bedrog ten alle kanten, vervalsing van levensmiddelen, oorlogswinst op grote schaal; stadgenoten, die elkaar aanklagen bij den vijand.*

Op **29 juli 1914** schrijft ze de eerste zin: *In 't Oosten woedt de oorlog, België mobiliseert...*

Op 2 augustus zullen de eerste, ongewapende, Belgische soldaten naar het Sint-Pieterstation vertrekken.

Op dezelfde 2de augustus verklaarde Duitsland de oorlog aan Frankrijk en twee dagen later aan België..

'Adieu, adieu à vous tous,' roept er een stem aan den hoek mijner straat den mensendrang toe, de stem ondanks het onheilspellend vaarwel is opgewekt. 'Vive la Belgique!' roept ze nog. Het is de stem van een kapitein-commandant, die hier in de buurt woont. Hij was jaren lang verloofd met een zeer beschaafd, deftig meisje, die geen geld bezat. Trouw wachtten de beiden tot hij in rang opklom, waar geen bruidsschat bij officieren meer wordt vereist. Sinds zes maanden zijn ze gehuwd...

De toon van het boek is gezet. Zoals in al haar vroeger werk, toont ze vooral veel aandacht voor de menselijke relaties. Zijzelf heeft het relatief goed, maar via haar meid hoort ze veel van wat op straat wordt verteld en wat er gebeurt.

Op 30 september '17 als rondom de bommen van de geallieerden vallen, vertelt ze heel persoonlijk over haar meid Suzanne het volgende:

De meid volgt mij nog half in slaap. Met den voet getast, of het wel de laatste of de voorlaatste trede is. Ja, nu voel ik – slierend met de zool – het marmer van de gang. Veilig in de woonkamer de sofa gevonden. Een kussen voor de warmte op de knieën getrokken. Waar zijt gij?, tegen Suzanne. Hier. Waar is dat? Ik strek den arm uit. Ze zit in de andere hoek van de sofa, 't gezamenlijk gevaar wist het verschil der standen uit...

Ik denk dat ze bang is. Verschuil u ten minsten in de kelder, daar zult ge in veiligheid wezen, beter dan hier. Neen, antwoordt ze, ik blijf waar gij zijt. Ze weet dat de

dokter heeft verklaard tegen mij: niet in de kelder, gij; het gevaar voor longontsteking is bij u veel groter dan het bommengevaar... Neen, zei ze eenvoudig, heel kalm 'het zal overmorgen negenjaar zijn dat ik bij u woon, wij hebben zolang samen geleefd, we zullen samen sterven als het moet. En ze bleef bij mij

Een ontroerend fragment, waarin ze trouwens voor de eerste keer de naam van haar meid geeft. Het is uitzonderlijk, want uit veiligheidsoverwegingen blijven de meeste figuren in haar dagboek (behalve de familieleden zoals haar nicht Alice Buysse en neef Paul Fredericq) anoniem.

De oorlog zal nog meer dan een jaar duren en dan schrijft ze op 5 november '18: *Nu is een grote slag aan de gang voor het over geraken der Schelde, wat voor de Verbondenen zware moeilijkheden oplevert. Onnodige offers zegt men, aan weerskanten: de enen strijden voor een gewonnen, de anderen voor een verloren zaak.*

En tenslotte op 11 november '18: *Een uur des morgens. Overal gaan deuren en vensters open in mijn straat. Er worden reeds vlaggen uitgehangen, de Vlaamse Leeuw wordt gezongen; de marseillaise weerschalt met allerlei vreugdegeroep. 8 uur: nauwelijks is het dag, of alles waait en wappert in driekleur van België, Frankrijk en Engeland. Al de kerkklokken luiden triomf.*

6- DE TAALKWESTIE EN DE VERNEDERLANDSING VAN DE GENTSE HOGESCHOOL

Hoewel ze opgroeide in een Vlaamsgezinde omgeving, haar romans in het Vlaams schreef, en duidelijk de Vlaamse taal in haar hart droeg en verdedigde (haar Nederlandse collega's bewonderden haar verzorgd Vlaams), was de compromisfiguur Loveling genuanceerd over de taalkwestie en negatief over de houding van de flaminganten tijdens de Duitse bezetting.

Op het einde van de negentiende eeuw had in haar directe liberale omgeving haar neef Julius Mac Leod (1857-1919), hoogleraar aan de Rijksuniversiteit van Gent als verslaggever van de *Eerste Vlaamse Hogeschoolcommissie* (1896-1897) al een oproep gedaan tot vernederlandsing van de Hogeschool. Diezelfde Mac Leod zou in deze periode ook dagelijks een bezoekje brengen aan Karel van de Woestijne, die toen in Sint-Martens Laetem verbleef, om over die vernederlandsing te praten. De Vlaamse econoom, politicus en pionier van de volksuniversiteit Lodewijk de Raet (1870-1914) had toen Mac Leods oproep van de hand gewezen, omdat er geen rekening gehouden werd met het technisch onderwijs. Tussen 1907 en 1914 kwam er dan onder De Raets leiding een *Tweede Vlaamse Hogeschoolcommissie* die pleitte voor een algemene en radicale vernederlandsing van de Gentse universiteit. Op 31 maart 1911 werd het door De Raet geschreven wetsvoorstel voor het gebruik van het Nederlands aan de Gentse universiteit neergelegd in het Belgische parlement door de katholiek Frans Van Cauwelaert, de liberaal Louis Franck en de socialist Camille Huysmans. Bij het overlijden van de Raet in 1914 was de vernederlandsing van het

hoger onderwijs het eerste programmapunt geworden van de Vlaamse Beweging. Maar toen brak de Eerste Wereldoorlog uit.

In tegenstelling tot een aantal (volgens Manu Ruys *goedgelovige*) intelligentsia uit deze tijd, die openlijk de kaart van de Duitse bezetter kozen in hun streven naar een Vervlaamsing van de Gentse Hogeschool, was Loveling trouw aan het koningshuis en de Belgische staat. Zij was duidelijk op de hoogte van de situatie, waarschijnlijk kreeg ze veel details uit de eerste hand van Paul Fredericq, haar andere neef die eveneens hoogleraar was aan de Gentse Hogeschool en weigerde mee te werken met de bezetter (Hij zou trouwens samen met de historicus Henri Pirenne aangehouden worden en naar Duitsland gedeporteerd).

1915: Op 23 september '15 schrijft ze : De D. overheid heeft aan de leraren der Hogeschool van Gent een getypeerd rondschrjven gezonden in de 3 talen om hun advies te kennen over het openen van de leergangen alhier. ... Al de aanwezigen, ten getalle van 50, hebben tegen het heropenen gestemd. In het antwoord door de rector en de secretaris in aller naam ondertekend worden de volgende bezwaren opgegeven:

- 1) De bloem der universitaire jeugd is aan het front, enkelen zijn reeds gesneuveld. De vaders-professoren dezer zijn in genen geestestoestand om met vrucht college te geven
- 2) Briefwisselingen met buitenlandse geleerden, vakmensen, zo gunstig in gewone tijden voor de belangen der studerende jeugd, zijn door de censuur verboden
- 3) De leraren bezitten niet de nodige vrijheid van spreken voor het geven van hun onderricht
- 4) De drie andere hogescholen van België blijven ongeopend
- 5) De geestestoestand der vaderlandslievende studenten is niet kalm genoeg, als dat hun leermeesters zouden kunnen instaan voor het behoud van de vrede, indien sommige gebeurtenissen zich zouden voordoen
- 6) De te maken opmerking dat in D. de leergangen niet onderbroken zijn, geldt hier niet, daar Ds. Grondgebied niet door de strijdende heerscharen is ingenomen

1916: 21 april 1916: Van hoger hand is bevel gekomen, dat voortaan op hotels en koffiehuzen geen andere dan Vlaamse uithangborden en opschriften zullen geduld worden. *Nog een steen die de Vlaamse beweging treffen zal door verbitterde terugwerking op taalgebied.*

14 augustus '16: De hogeschool zal begin oktober geopend worden. Het getal ingeschreven studenten moet – denk aan de vlijtige propaganda in de provincies Limburg en Antwerpen- betrekkelijk groot zijn. Algemeen wordt hier het volgende geloofd: de professoren krijgen verhoging van jaarwedde (12 duizend frank en in vreemde banken is voor elk hunner honderd duizend frank neergelegd, voor het geval dat in de toekomst door de een of andere reden hun post zou worden opgeschort. Ik verneem dat er zijn die zulk vertellen. Is het waar? De tijd zal dat leren.

25 oktober '16: De plechtige opening der Vlaamse Hogeschool heeft plaatsgehad. Het college van curatoren en leraren was voltallig opgekomen onder de leiding van rector Hoffmann. De Gouverneur-Generaal Freiherr von Bissing sprak de rede uit... De redevoeringen waren in het Nederlands. In cafés Für deutsche Angehörige waren ook de professoren aanwezig en ze zingen mee met de bezetter 'Die Wacht am Rhein'. Men verzekert dat ons gouvernement (in ballingschap KH) de ingeschreven studenten bij de Vlaamse Hogeschool later streng bestraffen, hun burgerlijke rechten ontnemen en ze verbannen zal. Anderen beweren dat de veroordeling van landverraders op hen zal worden toegepast.

(Een van de studenten die in 17-18 lessen volgde aan de "Von Bissing" Universiteit, was Max Lamberty (1893-1975), neef van Lodewijk de Raet. Blijkbaar toch niet gestraft werkte hij vanaf 1918 werkte door bemiddeling van Camille Huysmans voor de Belgische Werklieden Partij. Lamberty werd later directeur van de vertaaldienst van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Zijn bekendste werk is *Philosophie der Vlaamsche Beweging, en der overige stroomingen in België*, gepubliceerd in 1933. Lamberty woonde lange tijd in Ukkel met zijn vrouw, de schrijfster Fanny Leys, en kreeg in 1962 de literaire prijs van de gemeente Ukkel voor zijn werk *Lodewijk De Raet, Een levensbeeld*, verschenen bij HeideLand in 1961)

1917: 17 september '17: Het lijkt daarin alsof er werkelijk een gisting van Vlaams gezindheid bestond onder de bevolking, die zich uit in dankbaarheid tegens de vijand, welke de grieven der Vlamingen herstelt ... Hoe jammer het ook moge wezen, naar mijn bescheiden mening is ons volk door en door franskiljon, niet alleen de hogere standen, niet alleen de rijke en de kleine burgerij, maar de arbeidersklasse in het algemeen. *Frans kennen verwarren ze met geleerdheid, een andere beschaving dan die door de Franse taal begrijpen ze niet.*

5 oktober '17: Op de vergaderingen der Gentse Gemeenteraad is het voortaan verboden Frans te spreken. ... dezelfde maatregel tussen de geneesheren en hun patiënten in liefdadige stadsgestichten... *Beter middel bestaat er niet om den haat tegen 't Vlaams op te wekken*

4 november '17: Gisteren had het eeuwfeest van de inrichting van de Gentse Hogeschool plaats met grote feestelijkheden: zeshonderd zangers. Deze morgen togen de studenten – honderd vijftig of tweehonderd – zingend door de straten met ontplooide vaandels... Wat is het toch een warboel hier! Het mag wenselijk en billijk heten dat Vlamingen in de landstaal worden onderricht; maar populair is dit in het

door en door 'verbeulemanste' Gent niet. De meesten zijn onverschillig daarvoor, de intellectuelen in groot getal oproerig tegen de inrichting van een Vlaamse Hogeschool. Wat de eigenlijke – de onbetwiste eerlijke Flaminganten aangaat, velen der hoog beschaafde leiders – is het alsof ze meestal uit een dubbel individu bestonden: één om recht te eisen, om in het openbaar te schrijven en te schreeuwen; en één om in de huiselijke kring en het vriendenverkeer hun taal te verloochenen. Kopstukken der militante Flaminganten geven diners en avondfeesten, waaruit het Vlaams tenenmaal verbannen is.

Hoe kan met zulke opvatting eener zaak, deze tot een beoogd doel leiden, indien de aanvoerders hun taak zo weinig consequent opnemen? Wie zou moeten vervlaamt worden zijn de Flaminganten van dit soort zelve...

1918: 20 januari '18: De activisten houden zich niet meer tevreden met de bestuurlijke scheiding van België, ook de politieke moet er komen en de zelfstandigheid van de Staat Vlaanderen hoeft te worden uitgeroepen. De Europese mogendheden moeten hem erkennen als Ukranie, Finland, Litouwen...Nieuwe benoemingen in dien pseudostaat komen in de kranten voor. Het is zeker om die heuglijke feiten te vieren, dat de Vlaamse studenten deze namiddag de Vlaamse leeuw zingend, of rokend, in reeksen open rijtuigen door de straten reden, onder de misprijzende en verwoede blikken der stadsbevolking

28 januari '18: Plechtig uitroepen door de Vlaamse Gouwbond van de staat Vlaanderen.

1 februari '18: Heel de Gentse gemeenteraad heeft in een vlugschrift krachtig geprotesteerd tegen de handelswijze dergenen, welke zich bestempelen met de titel van 'Raad van Vlaanderen', en zulks in naam van de overgrote meerderheid van de Belgische bevolking die trouw blijft aan de koning en de regering van het land. Richard De Cneudt voorzitter van de raad: de Vlamingen moeten een eigen kerkvoogd aanstellen in stede van de half-fransman aartsbisschop Mercier.

(Ook de jonge Paul Van Ostaijen (1896-1928) was fervent flamingant, schreef anoniem voor de activistische *Vlaamsche courant* en tijdens een betoging floot hij die Mercier uit toen de kardinaal in Antwerpen in een grote processie liep. De heetgebakerde dichter kreeg hierop een geldboete en een gevangenisstraf van 3 maand die hij evenwel niet moest uitzitten. In november 1920 werd hij wel veroordeeld tot 8 maanden straf en vluchtte toen wijselijk naar Berlijn).

8 februari '18: De verenigde afgevaardigden van de Senaat: liberalen, katholieken en socialisten protesteren op hun beurt in een manifest tegen de handelingen van de bewuste Raad... Evenzo doet de bisschop van Gent in een vlugschrift. Verleden zondag had in Antwerpen de proclamatie van het besluit van de Raad plaats... Grote tegenbetogingen...Daarop werd er geweldig gevochten met stokken en knuppels, met ijzeren stoeltjes en alles wat te bemachtigen is...

2 april '18: Burgemeester Braun en schepen de Weert zijn naar Duitsland gestuurd. Al de vorige schepenen hebben hun ontslag ingediend...

Op 10 november '18: De Duitse burgemeester Küntzer is vertrokken, het activistisch college is gevlucht

En tenslotte op 11 november '18: *Een uur des morgens. Overal gaan deuren en vensters open in mijn straat. Er worden reeds vlaggen uitgehangen, de Vlaamse Leeuw wordt gezongen; de marseillaise weerschalt met allerlei vreugdegeroep. 8 uur: nauwelijks is het dag, of alles waait en wappert in driekleur van België, Frankrijk en Engeland. Al de kerkklokken luiden triomf.*

Zoals Loveling had voorspeld was de Belgische regering niet mals voor vele activisten. Een van de 'lichtgelovigen' was hogervermelde Emmanuel De Bom, die ook het manifest voor de vernederlandsing had getekend. Daardoor wordt hij in 1918 gestraft voor zijn activisme, verliest zijn baan en zijn pensioenrechten. Om den brode werd De Bom redacteur van de Vlaamsche Bibliotheek waar hij Ernest Claes' *De Witte* uitgaf. Vanaf 1920 werd hij ook cultureel verslaggever bij de Volksgazet van Camille Huysmans. Pas in 1926 werd hij dank zij onder meer August Van Cauwelaert in eer en functie hersteld. En zeggen dat hij in 1912 nog de grote Conscience tentoonstelling had georganiseerd die ook door Albert 1 werd bezocht, Zijn vriendschap met de vlaamsgezinde socialist August Vermeylen met wie hij *Van Nu en Straks* had opgericht, werd een tijd verbroken en pas bij de dood van de derde medestichter Prosper Van Langendonck hersteld. Vermeylen zou in 1930 de eerste rector van de vervlaamste Gentse Universiteit worden.

7- EEN EINDE IN MINEUR

Lovelings leven eindigt in mineur. Haar gezondheid heeft haar altijd parten gespeeld Op haar reis naar Australië in 1899 is ze continu zeeziek, eenmaal ter plaatste wordt ze neurastheniek en drijft haar heimwee haar zes weken later al terug naar huis, hoewel ze oorspronkelijk een verblijf van drie maanden heeft gepland.. Nog voor WO1 heeft ze waarschijnlijk de Spaanse Griep gehad en ook tijdens de oorlog heeft ze regelmatig de hulp van haar huisarts nodig. Zo kan ze ook op het einde van de oorlog naar Nennburg, een kuuroord in Duitsland reizen. In 1920 sterft haar neef Paul Fredericq, die haar zoveel had geholpen in haar publieke leven als literator. Ze krijgt moeilijkheden om nog te stappen, raakt verlamd in haar benen en krijgt de hulp van een verpleegster-nonneke, haar waarschijnlijk aangeraden door haar vriendin, de katholieke Marie-Elisabeth Belpaire (1853-1948), collega-schrijfster en hoofdredacteur van *Dietsche Warande en Belfort*

Nog in 1919 wordt ze verkozen tot briefwisselend lid van de Koninklijke Academie voor Vlaamse Taal- en Letterkunde en wordt ze Commandeur in de Leopoldorde. Haar laatste verhaal, *Wat zei die Blik?* (een liefdestafereel tussen een bruidegom en de tweelingzuster van zijn vrouw, thema dat ze eerder had behandeld in *Een*

revolverschot) schrijft ze in september 1923. Het verschijnt op 1 december 1923, de dag van haar overlijden in *Groot-Nederland*, tijdschrift gesticht door Couperus en Buysse.

De bibliotheek van de Gentse universiteit krijgt bij haar dood al haar manuscripten waaronder haar Oorlogsdagboeken, haar (met de hulp van Paul Fredericq) ingebonden correspondentie en twee exemplaren van al haar werk. Ook de Volksbibliotheek van het Willemsfonds krijgt een aantal presentexemplaren.

Referenties

- J.A. Goris. *De Literatuur in Zuid-Nederland na 1830*. In: *Dichterschap en Werkelijkheid*. Onder redactie van W.L.M.E. Van Leeuwen. Uitgeversmaatschappij W. De Haan N.V. 1951.
- Ludo Stijnen. *Rosalie en Virginie. Leven en werk van de gezusters Loveling*. Lannoo, 1997.
- Virginie Loveling. *Herinneringen*. Bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander. Vlaamse Pockets. Uitgeverij Heideland-Hasselt. 1967
- Rosalie en Virgine Loveling. *Niets is ons onbeduidend*. Verzameld en ingeleid door A. Van Elslander. Poëtische erfdel der Nederlanden (P82). Vlaamse Pockets. Uitgeverij Heideland-Orbis N.V. Hasselt. 1973.
- Virginie Loveling. *Sophie*. Ongewijzigde herdruk uit 2014 van de in 1999 gepubliceerde heruitgave door het Liberaal Archief. (Inleiding door Daniël Vanacker)
- Virginie Loveling. *De twistappel*. Heruitgegeven bij Uitgeverij Publiboek/Baart, Deurne, 1984.
- Virginie Loveling. *Oorlogsdagboeken. Een vrouw vertelt over haar Eerste Wereldoorlog*. Uitgeverij Meulenhoff/Manteau 2005. De integrale tekst (713 blz. in oude spelling) *In oorlogsnood* (ed. Bert Van Raemdock) is te vinden op de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.
- Busken Huet. *De Nieuwe Zwarte Tijd*. In *Litterarische Fantasieën en Kritieken*. Deel 23. Blz. 68-75. 1886. DBNL
- Joris van Parijs. *Oorlogsstudenten*. Uitgeverij Houtekiet, 2018.
- Chris Ceustermans. *De man die van mensen hield*. Biografie van Emmanuel (Mane) de Bom. Uitgeverij Vrijdag, 2021.
- Gustave van de Woestyne. *Memento: Karel en ik*. Uitgeverij Davidsfonds, 2020.

Delen werden eerder gepubliceerd in *Portulaan* en *Rechtuit*